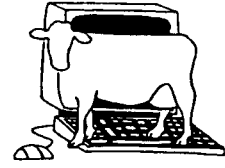

כלכלה וממשק

תחרותיות במשק החלב – השוואה בינלאומית

י. פלמנבאום – המח' לבקר, שה"מ

שמגמת צמצום הסיבסוד של ענף החלב תימשך. הנחה זאת מובילה לצורך לבחון את יכולתם של ענפי החלב במדינות אלה להתחרות עם ענפים מקבילים בעולם, בהם עלויות ייצור נמוכות, וזאת גם בתנאים שבהם לא תהיה תמיכה ממשלתית כלשהי בייצור ובייצוא.

ראוי לציין, כי כיום קרוב ל-70% מן החלב המיוצר בעולם מיוצר במדינות אירופה ואמריקה הצפונית. בס"ה מיוצרים בעולם כ-500 מיליארד ליטר בשנה, מהם כ-93% נצרכים ישירות במדינות המייצרות ורק 7% מכלל החלב (כ-35 מיליארד ליטר) נסחרים בין המדינות. יצואניות החלב העיקריות כיום הן: מערב אירופה (כ-43% מהסחר הבינלאומי), אוסטרליה וניוזילנד (32%) וארה"ב (10%). למעשה המצב הוא שאירופה המערבית, ארה"ב ואוקיאניה (אוסטרליה וניוזילנד) המייצרות כ-50% מהחלב בעולם מהוות יותר מ-85% מכלל הסחר העולמי בו. מעניין במיוחד מצבן של אוסטרליה וניוזילנד המהוות יחד רק 4% מייצור החלב בעולם, אך תופסות כשליש מהסחר הבינלאומי בו. במדינות אלה אין תמיכה ממשלתית כלשהי בייצור ובייצוא החלב, וההשג אליו הן מגיעות נובע בעיקר מהיתרונות היחסיים שיש להן ביכולת לייצר ולעבד חלב בעלויות נמוכות במיוחד.

למעשה, השאלה המרכזית בסימפוזיון ובעבודת המחקר שהוצגה במסגרתו היתה: "האם תוכל אירופה המערבית לתפוס מקום דומה בסחר הבינלאומי של חלב ומוצרי, גם ללא מערכת התמיכות הקיימת כיום?" בסיס הנתונים לעבודת הסקר שהוצגה

לאחרונה, כמעט בכל דיון מקצועי המתקיים בענפי החקלאות נשמעים המושגים "הסרת מגבלות סחר", "תחרותיות", "גלובליזציה". נראה כי בשלב הנוכחי בכל הענפים המוגנים, כמו ענף החלב, נעשה ניסיון לחשוב ולתכנן במונחים של שוק פתוח ותחרותי מתוך מטרה להביא את עלויות הייצור אצלנו ככל הניתן לרמה ברמת תחרות עם המחירים הצפויים למוצרים אלה בשוק הבינלאומי המשוחרר ממגבלות סחר.

בין הפרסומים המגיעים אלינו ממקומות שונים בעולם, רבים עוסקים בנסיון לתאר את סביבת הייצור העתידית של חלב בקר בעולם. בין יתר העבודות הגיעה אלי לאחרונה עבודה תחת הכותרת "תחרותיות במשק החלב – השוואה בינלאומית". זה דו"ח מסכם של סימפוזיון שאורגן על ידי EDF¹ (הפדרציה האירופית של האיכרים), בו השתתפו מומחים בתחום החלב ממספר מדינות החברות בקהילה האירופית (גרמניה, הולנד, צרפת, בלגיה, דנמרק, אירלנד ובריטניה) ולידם גם מומחים מארה"ב וארגנטינה.

הסימפוזיון התקיים במסגרת הדיונים שמקיים האיחוד האירופי במטרה לבחון את ההשלכות של החלת הסכמי סבב אורוגוויי (GATT) והחלטות אירגון הסחר העולמי (WTO) על ענף החלב במערב אירופה וכהכנה לקראת סבב הדיונים השני האמור להיפתח בעתיד הקרוב. ההערכה הקיימת במדינות השוק היא,

European Dairy Farmers = EDF
מעין מועדון של "יצרני חלב אירופיים", ארגון וולונטרי לגמרי לצורך חילופי מידע ורעיונות בנושא ייצור החלב וכלכלת הענף בארצות השונות.

הכוללת של הייצור. משקי הסקר חולקו לשלוש קטגוריות לפי ארצות, בהתאם למחיר המשולם ליצור.

א. ארצות המחיר הגבוה –

סביב ECU 0.40 / ק"ג חלב סטנדרטי (חמ"ש 4%). (גרמניה, הולנד, דנמרק וצרפת).

ב. ארצות המחיר הבינוני –

סביב ECU 0.30 / ק"ג חמ"ש 4%. (בריטניה, אירלנד וארה"ב).

ג. ארצות המחיר הנמוך –

בין 0.12 ל-0.20 ECU / ק"ג חמ"ש 4%. (ניו זילנד, אוסטרליה, פולין וארגנטינה).

במסגרת הסימפוזיון היו כ-150 עדרי חלב בגודל ממוצע של כ-100 פרות לעדר, והקף ייצור של 600–900 אלף ק"ג/שנה.

עדרים אלה ממוקמים במדינות שונות במערב ובמזרח אירופה, צפון ודרום אמריקה וכן באוקיאניה, אשר הסכימו לשתף פעולה עם מבצעי הסקר ולמסור את נתוניהם בכל הנוגע לייצור חלב ובשר, ייצור מספוא, עלות גידול העגלות ועלויות העבודה, הקרקע וההון המושקע. מאחר שרק בחלק מן הארצות שבסקר קיימת מכסת חלב, הוחלט להוציא מכלל חשבון את עלות המכסה מן העלות

ערכי המטבעות הלאומיים ביחס ל-ECU												
	GER	NL	DK	F	UK	IRL	USA	NZ	AUS	Poland	Hungary	Argentina
Year	95	95	95	95	95	95	94	94	90	95	95	95
IECU=	1,87	2,1	7,35	6,58	0,83	0,81	1,19	2,01	2,42	3,37	185,4	1,307

Source: Statistisches Bundesamt, Statistisches Jahrbuch 1995, 1996

אקו לק"ג). השוני בעלות העבודה יכול לנבוע משוני ברמת החיים וההכנסה הממוצעת לעובד בארצות השונות, ו/או מייעילות שונה של מערכות הייצור המתבטאת בהקף שונה של

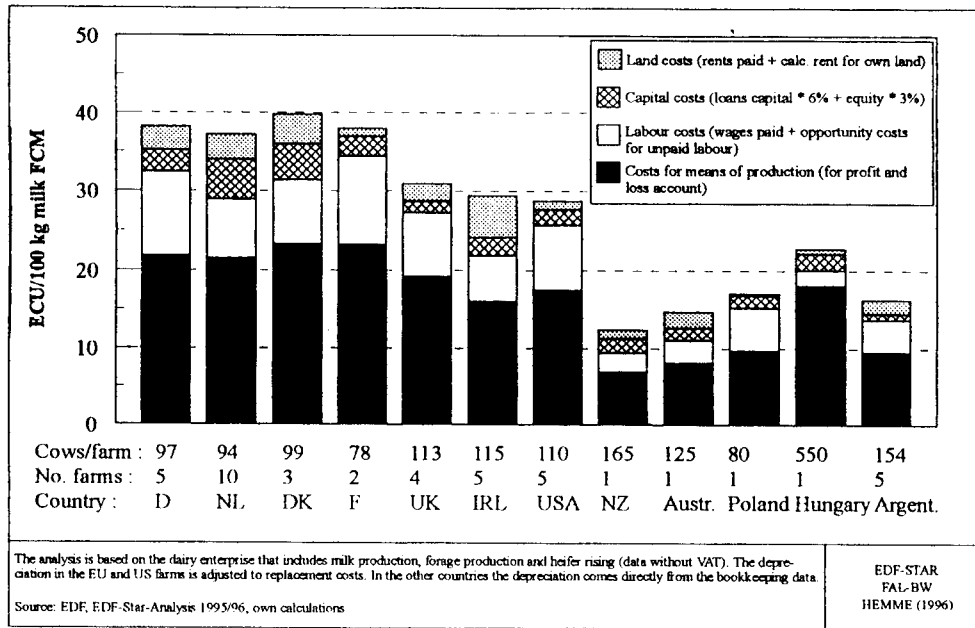
בולט גם ההבדל בעלות העבודה בין הארצות השונות. למשל בגרמניה, עלות העבודה לק"ג מגיעה לכדי 0.11 אקו/ק"ג חלב בעוד שבניו זילנד העלות מגיעה רק לשליש ממנה (0.03)

טבלה 1. השוואת עלויות ברפתות של 100 פרות במדינות שונות (סנט/ק"ג חמ"ש 4%).

	ארצות המחיר הנמוך		ארצות המחיר הבינוני		ארצות המחיר הגבוה	
	ניו זילנד	ארגנטינה	ארה"ב	אירלנד	גרמניה	הונגריה
עבודה	2.7	4.3	8.4	5.9	10.8	10.8
הון	1.8	0.9	2.1	2.3	2.8	2.8
קרקע	1.3	1.8	1.1	5.4	3.2	3.2
הזנה	2.5	3.4	7.4	6.1	7.5	7.5
חומרים ושירותים	2.4	3.0	4.9	5.8	8.8	8.8
הזרעה ווטרינריה	1.4	0.7	1.2	1.3	1.8	1.8
שונות	0.6	2.2	4.4	3.0	6.4	6.4
מכסה (חכירה והפחתה)	—	—	—	1.3	2.3	2.3
סה"כ עלויות	12.3	16.3	29.5	31.2	41.1	41.1

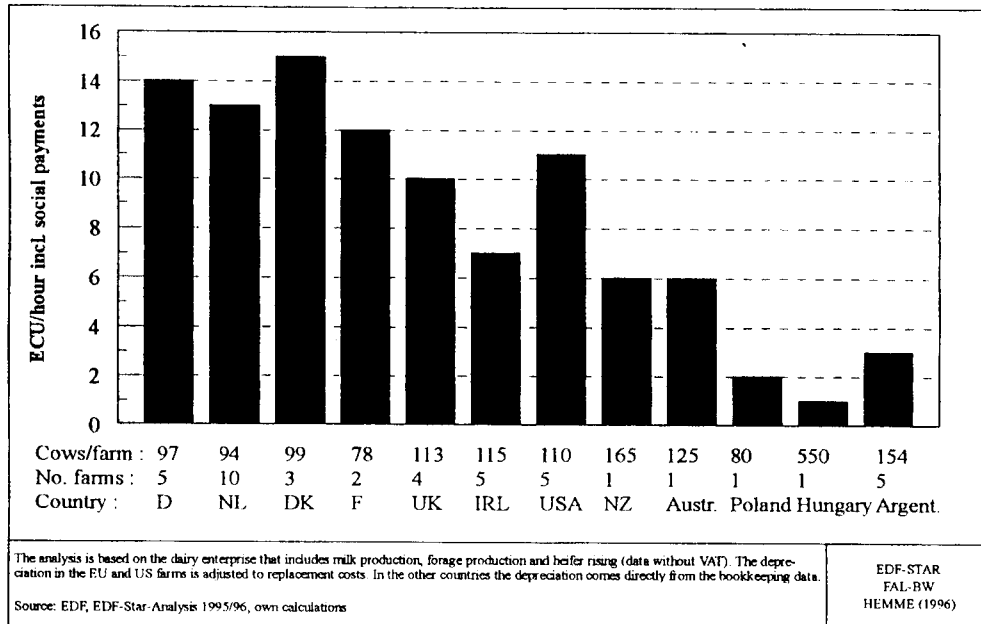
* אקו (European Currency Unit = ECU). יחידת מטבע אירופית.

איור 1. עלות ייצור החלב בעדרים עם 100 פרות (100/ECU ק"ג חמ"ש).

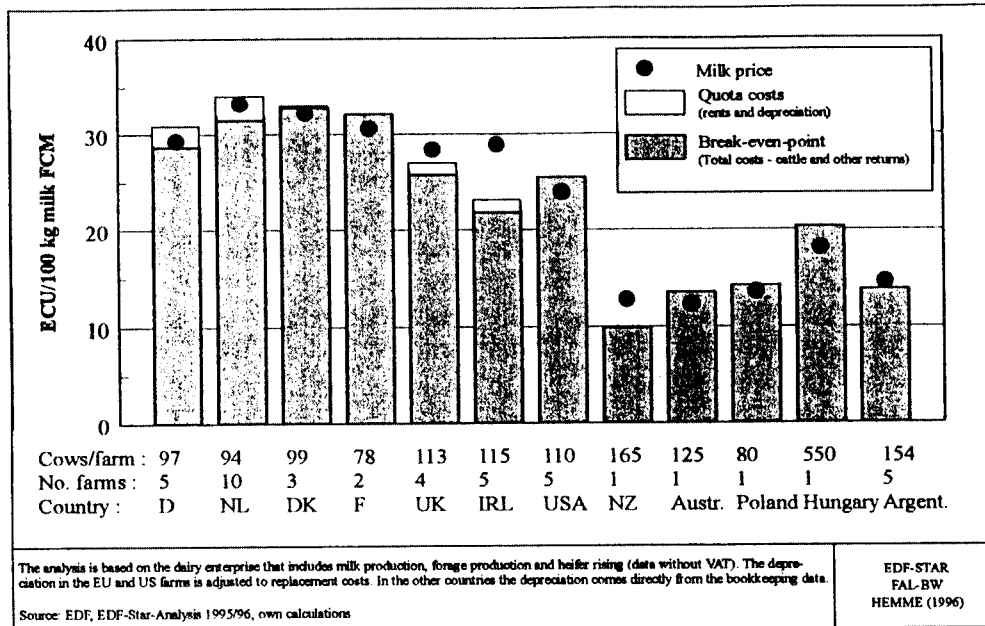

הציור מציג בנפרד את מרכיבי עלות הקרקע, ההון, העבודה וההוצאות המשתנות (הזנה, חומרים ושירותים). מציור 1 ניתן לראות בבירור, כי עלות הייצור הכוללת בארצות המזרח הנמוך אינה מגיעה אפילו לעלות של מרכיב ההזנה בתוספת חומרים ושירותים בארצות המזרח הגבוה, מה שממחיש את הפערים הגדולים שבין שתי קטגוריות משקים אלה (כידוע מרכיב ההזנה בישראל אף גבוה מזה שבארצות המזרח הגבוה – י.פ.).

איור 2. שכר עבודה מקצועיים (ECU/ש"ע כולל זכויות סוציאליות).

איור 3. ענקודת האיזון ומחיר חלב לעדרים עם 100 פרות (100/ECU ק"ג חמ"ש)

מבצעי הסקר מצאו, כי נקודת האיזון הכלכלית לייצור החלב בתנאי מערב אירופה עומדת על 0.30 אקו לק"ג חמ"ש 4%, כלומר חלב סטנדרטי. זה המחיר שיכסה את כל עלויות הייצור במשקים בגודל של 100 פרות. מהנתונים שהובאו בתחילת המאמר ברור, כי בחלק ניכר ממשקי החלב במערב אירופה אין היצרנים יכולים לעמוד בייצור החלב בתנאים אלה ללא תמיכה ממשלתית, וכשזאת תיעלם דינם נחרץ להיעלם. לעומת זאת, בארצות עלות הייצור הבינונית (בריטניה, אירלנד, ארה"ב), נקודת האיזון לייצור ק"ג חלב סטנדרטי במשקים בעלי גודל דומה אינה עולה על 25 אקו/ק"ג חמ"ש 4%, ואילו נקודת האיזון בארצות המחיר הנמוך (נירזילנד, אוסטרליה, ארגנטינה) נעה בין 10 ל-15 אקו/ק"ג חמ"ש 4%. לעומת מערב אירופה, הרי בארצות שבשתי הקטגוריות האחרות נקודת האיזון קרובה או נמוכה מהמחיר ליצרן כיום וללא תמיכות, מה שמלמד על יכולתן לעמוד בתחרות שתתפתח. תאור גראפי של היחס בין מחיר החלב ליצרן, מחיר המכסה ונקודת האיזון בין תשומה לתפוקה בארצות השונות מוצגת בציר 3.

הייצור באירלנד וארה"ב (כמייצגות ארצות המחיר הבינוני), נירזילנד וארגנטינה (כמייצגות ארצות המחיר הנמוך).

סיכום עלויות הייצור בארצות השונות מראה, כי עלות ייצור ק"ג חמ"ש 4% בארצות המחיר הבינוני מגיע לכדי 75% מהעלות בגרמניה, בעוד בארצות המחיר הנמוך העלות אינה מגיעה לכדי שליש מהעלות בגרמניה. לצורך דיון בהשוואה חושבו וקוזו מצד אחד ההחזרים לליטר חלב מיוצר, שניתנו ליצרנים בעיקר במדינות מערב אירופה וכללו תמיכות ישירות הן בק"ג החלב המיוצר והן בבשר הבקר

ליטרים המיוצרים לכל עובד ביחידת זמן. ציור 2 נותן חלק מהתשובה לשאלה הנ"ל. ניתן לראות בו, כי עלות שעת העבודה בארצות השונות נעה בין 15 אקו/שעה בדנמרק, לכ-2 אקו/שעה בפולין או 3 אקו/שעה בארגנטינה. כתוצאה מכך, לארצות אלה יתרון על פני ארצות מערב אירופה בכל הקשור ליכולת ליצור חלב בעלות נמוכה.

לסיום, טבלה 1 מסכמת באופן השוואתי את עלויות ייצור החלב בעדרים בעלי 100 פרות בארצות השונות. את מערב אירופה מייצגת בהשוואה גרמניה, כשמולה נבחנות עלויות

בהתייחסות לשאלה השניה העוסקת במשקים התחרותיים בעתיד, התשובה לדעת עורכי הסקר היא די מורכבת, ונובעת מגורמי חוסר ודאות רבים. תחילה נעשה נסיון להעריך את "מחיר השוק העולמי" של החלב ליצור, לאחר התייבבות התנאים של שוק חופשי מלא. לדעת עורכי הסקר בשלב הראשון לאחר פתיחת השוק העולמי לסחר חופשי מחיר החלב ליצור יעמוד על $0.18 \text{ ECU}/\text{ק"ג}$ חמ"ש 4%. במחירים אלה צפויה ירידה ניכרת בהקף היצוא של חלב ממערב אירופה (יש לזכור, שכיום היא מהווה כמחצית מכלל הסחר העולמי בחלב – י.פ.). במקביל לירידה הצפויה ביצוא האירופי לא תוכלנה ארצות המחיר הנמוך, שיכולת הגדלת הייצור שלהן מוגבלת, לענות על הביקוש הרב, ולכן צפויה עליה מסוימת במחירים הבינלאומיים. מכל מקום ברור לכל, שפוטנציאל הייצור במדינות אלה כמעט שאינו מוגבל ולטווח ארוך תלוי במציאת שווקים לתוצרתם. כבר כיום מגיעים דיווחים על היערכות מדינות אלה להגדלת ייצור החלב ומדינות כמו אוסטרליה וארגנטינה, להן שטחי מרעה נרחבים, עושות מאמצים רבים להגדיל את יחידות הייצור ועיבוד החלב. לטווח הבינוני והארוך עשויים מחירי השוק הבינלאומי ליצור לנוע בין 0.25 עד $0.30 \text{ ECU}/\text{ק"ג}$ חמ"ש 4%, מה שיוביל להרחבה ניכרת של ייצור החלב בארצות התחרותיות.

צפויה גם עליית ייצור בארה"ב, מדינה בה משק החלב עובר לאחרונה תהליך התייעלות מרשים המתבטא ביציאה מסיבית של יצרנים קטנים ובלתי יעילים ממעגל הייצור, הגדלה ניכרת של יחידת הייצור (ובעיקר בדרום ובמערב) ועליה משמעותית בתנובה לפרה, חלקה בעקבות הגברת השימוש בהורמון הגדילה. דעת מחברי הסקר היא, שהרחבת הייצור במדינות שצויינו לעיל עשויה להתקיים על מרעה טבעי בעיקר, אך הם אינם מוציאים מכלל אפשרות ייצור חלקי באמצעות הוספת גרעינים, שמדינות אלה הן גם היצרניות שלהם. נקודת האיזון לייצור חלב באמצעות תוספת גרעינים במדינות אלה עומדת על $0.18-0.22$

(שמחירו במערב אירופה גבוה מיתר הארצות בסקר). כמו כן קוזו מחיר המכסה העומד על כ" 3 אקו/ק"ג מעלות ייצור החלב. לאחר הקיזו, בא לידי ביטוי הפער האמיתי בין הארצות ומבליט עוד יותר את היתרון של ארצות כמו ניוזילנד וארגנטינה על פני מדינות מערב אירופה.

בעקבות הצגת ממצאי הסקר מעלה צוות המומחים שתי שאלות:

- היכן נמצאים כיום משקי החלב התחרותיים?
- היכן ימצאו משקי החלב התחרותיים בעתיד, בעידן של שוק חופשי לחלוטין בענף החלב?

בהתייחסות לשאלה הראשונה קובעים המומחים, כי רק משקי החלב כדוגמת אלה של בריטניה, אירלנד, ניוזילנד וארגנטינה יכולים להיחשב כיום כתחרותיים במובן שהמחיר המשולם ליצור מצליח לכסות את עלויות הייצור והוצאות המחיה של היצרן. לפי נתוני הסקר, משקים בגודל של 100 פרות בצפון-מזרח ארה"ב נמצאים במצב גבולי של יכולת להתקיים. המחברים מציינים, שמצב זה אכן מוביל את המשקים האלה לגדול במידה ניכרת, וכיום ניתן למצוא שם משקים משפחתיים בעלי 200 ואף 1000 פרות. (בנוסף לכך קיימת מגמה של יציאה למרעה, לפחות 4–6 חודשים בשנה, במטרה לצמצם ככל האפשר את הוצאות ההזנה. י.פ.).

לדעת עורכי הסקר, משקי החלב היעילים ביותר בעתיד יהיו מצד אחד אלה הנמצאים בארצות המתבססות על מרעה טבעי (ניוזילנד וארגנטינה) ומצד שני רפתות ענק המתבססות על שיכון מלא והזנה מוגשת, כמו אלה שהתפתחו לאחרונה בדרום קליפורניה, אריזונה וניו-מקסיקו. אצל הראשונים תבוא הזלת הייצור מהעלות הנמוכה למזון, שיכון ועבודה בעוד שבקבוצת המשקים השניה ההזלה באה מחסכון בעבודה ותשומות ומביאה לידי ביטוי את היתרון לגודל.

עד כאן בחינת הדברים מזווית הראיה האירופית. ואיפה אנחנו? כידוע לכולנו עלויות הייצור אצלנו אינן שונות בהרבה מאלה שבמערב אירופה. אנחנו סובלים מנחיתות בכל הקשור לעלות ההזנה, תנאי האקלים והסביבה. מאידך, יש לנו יתרונות בכל הקשור לגודל העדרים, גובה התגובה לפרה שלאחרונה מלווה גם בריכוז מוצקים הולך ועולה, רמה טכנולוגית וכושר ניהול גבוהים של העוסקים בענף. מכל מקום נראה סביר, שתחזית עורכי הסקר לגבי עתיד ענף החלב באירופה עשויה לחול גם עלינו. לכן, לדעתי קיים צורך במאמץ משותף של כל הגורמים המובילים בענף, יצרנים, תעשייה וממשלה, לנסות ולהעריך את סביבת הייצור העתידית שלנו במטרה להביא לביטוי מירבי בתכנון הייצור את היתרונות שיש לנו כדי לנסות לעמוד בתחרות העתידה על שוק החלב המקומי.

אני מאמין שבהיערכות נכונה ובזמן, שתאפשר הגדלה נוספת של יחידת הייצור והשגת תגובה והרכב חלב אופטימליים, ענף החלב שלנו עשוי לעמוד במשימה.

ד"ר

ECU/ק"ג, מה שיכול להפוך ממשק זה לכדאי, בתנאים מסויימים.

ניתוח הנתונים שהוצג בעבודה זאת מראה, שבתנאים של שוק בינלאומי חופשי יציב, עשוי מחיר החלב ליצרן לעמוד בטווח הארוך על 0.20 ECU/ק"ג, בממוצע. גם אם נוסיף לחלב המיוצר במחיר זה בארצות כמו נירזילנד וארגנטינה הרחוקות את מחיר ההובלה לאירופה, הרי צפוי שמחיר החלב בה יעמוד על לא יותר מאשר 0.23 ECU/ק"ג חמ"ש 4%. החישוב הזה מביא את המומחים מחברי הסקר למסקנה המרכזית הנובעת מן העבודה והיא:

בתנאי סחר חופשי של חלב ומוצריו צפוי להתקיים תהליך של הגירת ייצור החלב ממדינות מערב אירופה למדינות שיוכלו לייצר חלב זול (מזרח אירופה, אוקיאניה ודרום-אמריקה ומזרח-אירופה). התהליך הצפוי עשוי להידמות למצב שהיה קיים בין נירזילנד לבריטניה בטרם הצטרפה האחרונה לשוק האירופי המשותף; כלומר, לדעת המומחים צפוי בעתיד מצב שבו ייצרו במערב אירופה את חלב השתייה ומוצרי החלב המיוחדים, בעוד שחמאה, גבינות מסויימות ואבקות חלב יובאו אליה ממדינות שבחצי הכדור הדרומי.

ECU – המטבע האירופאי החדש

כך אמור להיראות מטבע בערך (European Currency Unit) ECU 5 מטבע זה מביא מן המיתולוגיה היוונית, על פיה זיאוס, ראש האלים התחפש לפר וכבש את הנסיכה אירופה. לאחר מכן חטף אותה בדרך הים, כפי שמעידים גם הגלים עליהם נשען.